

A EMIGRACIÓN GALEGA A AMÉRICA

Como neto e fillo de emigrantes quero render con este artigo unha sinxela e pequena homenaxe a todos aqueles galegos que por unha ou outra causa tiveron que emprender o camiño da emigración. Tamén para todos aqueles familiares que quedaron aquí alimentando a chama da esperanza e arelando o seu regreso.

Dende que existe o ser humano sobre a terra este realizou desprazamentos dun lugar a outro, xa sexa con carácter definitivo ou transitorio. Na Prehistoria, o ser humano movíase, sobre todo, segundo as necesidades alimentarias: caza, recollida de froitos, etc. Outras veces facíao presionado por grupos humanos máis fortes. A primeira das causas é marcadamente **económica** e a segunda de evidente matiz **político**, aínda que derivada da anterior.

Ó longo da historia da humanidade houbo múltiples causas " próximas " (guerras, persecucións relixiosas ou políticas, fuxidas das levas militares, pestes, etc.) que deron lugar ás migracións humanas, pero detrás de todas elas subxaceu sempre o factor económico. En consecuencia, podemos definir a emigración como o movemento de persoas que van dun lugar a outro co fin de mellorar as súas condicións de vida.

Dende o punto de vista humano, a emigración é un xeito máis de escravitude. O emigrante é escravo da súa propia miseria económica, que o bota polo mundo, e segue a súa escravitude polas condicións derivadas polas condicións derivadas da emigración (viaxe, traballo, compromisos económicos que deixa na terra, etc.) A emigración foi e é a negación do dereito máis sagrado que ten o ser humano : **o dereito á vida na súa terra natal.**

Á hora de falar da emigración, tal como entendemos hoxe en día, hai que sinalar un feito histórico moi significativo, xa que marcou o " punto de partida " da chamada **emigración moderna**, tal é o caso da **Revolución Industrial**, que provocou un cambio radical nos conceptos tradicionais da economía e un desenvolvemento espectacular do capital que modificaron as estruturas socio-económicas de Europa.

No caso que nos interesa, Galicia, como parte integrante do Estado español e por conseguinte de Europa, sufrirá as consecuencias que se deriven do comportamento da economía española e subsidiariamente da europea. En base a todo isto, podemos plantexarnos as seguintes preguntas: ? Cal é a situación económica de Galicia ? ? Como é a estrutura social galega desta época ?. A resposta á primeirapregunta diranos que Galicia é un país eminentemente agrícola, cun sistema de cultivo arcaico, moi tradicional e supeditado á excesiva división da terra, circunstancias que dificultarán calquera tipo de modernización das técnicas e métodos de cultivo; a segunda, moi relacionada coa primeira, indícanos que a poboación galega é maioritariamente rural, polo tanto, moi dependente do sistema agrario.

Vista do porto de Vigo, o principal porto da emigración galega a América.

Estas dúas constantes están fortemente condicionadas pola existencia dos foros que gravan a produción e son un lastre para a evolución agraria. A xente, inda que vén traballando a terra dende hai varias xeracións, non é a propietaria real da mesma, soamente o é nunha reducida porcentaxe. Trátase, pois, dunha economía de mera subsistencia que non pode satisfacer as necesidades dunha poboación en aumento.

Con este panorama, e a fin de ter unha sinxela aproximación ó tema, convén coñecer os seguintes aspectos: causas, características, fases e consecuencias que marcaron este feito histórico

O desequilibrio entre o incremento da poboación e a falta de solucións económicas adecuadas para satisfacer as necesidades básicas impulsaron o fenómeno migratorio. Así temos que a terra mal repartida, a evidente falta de traballo ou empregos con garantía, o declive da pesca, o desinterese das clases posuidoras da terra por introducir novos sistemas de cultivo e a desastrosa política agraria dos gobernos da época encargáronse de "apadriñar" a emigración.

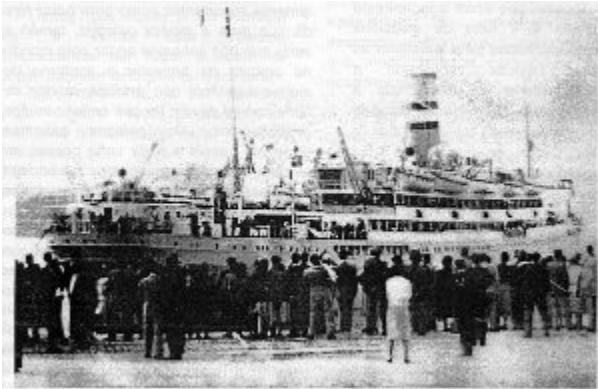
A pesar de todo o exposto, quizais sexa necesario plantexarnos ¿por que emigraron os galegos? e ¿era Galicia a comunidade máis pobre do estado? Dous interrogantes moi fáciles de contestar se só atendemos a datos estadísticos, pois Galicia era por entón unha comunidade pobre, pero o segundo dos interrogantes levaríanos a ter que recoñecer que, aínda sendo pobre, había zonas do Estado máis pobres ca nós e, sen embargo, deron índices de emigración por debaixo dos galegos. Aquí é onde aparece a disxuntiva "logo, ¿qué pasou?" Castelao, no seu libro **Sempre en Galiza**, reflexa este fenómeno coido que moi acertadamente: *Aínda que os factores económicos foron o suficientemente importantes como para botar fóra da súa terra a moitos galegos, tamén é certo que nós sabemos andar polo mundo na procura do benestar ó contrario de moitos españois que prefiren morrer de fame con tal de non ter que enfiar camiños descoñecidos. Os galegos sabemos arranxar papeis e pedir unha pasaxe de terceira; sabemos agacharnos na bodega dun trasatlántico; sabemos abrir fronteiras pechadas; sabemos pedir traballo en tódalas linguas; sabemos canto se debe saber aínda que sexa a primeira vez que saímos fóra da terra* Agora podemos entender mellor a resposta ó segundo interrogante; os galegos emigraron forzados pola situación económica e por que non se conformaban con seguir sempre o mesmo; querían mellorar e sobrálles vontade para facelo.

Galicia é case sinónimo de emigración, porque de Galicia, por emigrar, emigraron: traballadores, intelctuais, enerxía eléctrica e capitais. O galego emigraba baixo dous signos: un, que o empurraba fóra da súa terra na procura de mellor situación económica e outro que o facía voltar. Así temos que, sendo o país que dá maior porcentaxe de emigración, tamén somos, curiosamente, o que maior índice de tetornados temos por número de emigrantes.

No fenómeno migratorio pode establecerse unha correlación: pais e muller ficaban en Galicia, fillos e home na emigración. Esta constante quizais sexa o factor máis importante que favoreceu tan elevado número de retornados, amén do apego que os galegos temos á nosa terra. Emigraron maioritariamente homes, cun elevado índice de xuventude (a taxa de masculinidade representou o 70% do total da emigración). A muller galega incorpórase periodicamente á emigración, facéndoo

dunha forma activa a partir da década dos 50.

Os emigrantes dirixíanse fundamentalmente a América Latina, sendo Arxentina o país que máis xente recibiu ó longo da historia. Xeralmente concentrábanse nas grandes áreas urbanas: Bos Aires, Montevideo, S.Paulo, Río, Bahía, A Habana,... Adicábanse preferencialmente ó sector servicios, comercio e profesións liberais, recibindo o sector agrario unha porcentaxe moi baixa, salvo no caso de Brasil, onde as explotacións agrarias, forestais (caucho) e minerais ocuparon un considerable número de emigrantes.

A despedida, imaxe que se repetiu ó longo de moitos anos. Saída de Vigo do vapor Serpa Pinto cara América

A emigración a América, segundo o concepto moderno, iniciouse xa ven entrado o século XIX, a pesar de que ó longo dos séculos XVI, XVII e XVIII xa tiveran saído da Galicia continxentes máis ou menos importantes de xente con destino ás colonias da ultramar, aínda que neste período non recibían a denominación de emigrantes.

Eran cargos da administración, integrantes dos exércitos, colonos, aventureiros, prófugos da xustiza, misioneiros, etc. O goberno español, que viña ignorando sistematicamente o problema da emigración e poñéndolle trabas legais, non ten máis remedio que recoñecela oficialmente en 1853, xa que se ve impotente para solucionar a precaria situación socioeconómica do Estado. Pasará, entón, de impedila a favorecerla como vía de solución, dando lugar así ó inicio dunha emigración a regueiros cara as recién independizadas repúblicas latinoamericanas, aínda que será Cuba, que por aquelas datas é colonia española, quen reciba maior número de emigrantes durante o século XIX e primeiros anos do XX. Arxentina e Brasil seguiranlle, por esta orde, na recepción dos mesmos. Posteriormente será Arxentina quen se coloque á cabeza como país receptor, posto que só cederá entre 1915 e 1920 a favor de Cuba e máis tarde, a partir de 1953, a favor de Venezuela, quen o manterá ata a finalización do proceso migratorio na década de 1970. Arxentina acadará esta supremacía en base a unha política tendente a poboar grandes territorios case desérticos, e para logralo emprendeu unha campaña divulgadora das "cualidades" do país, así como unha forte propaganda nos lugares de orixe dos emigrantes. Outros países americanos que tamén se significaron por ter recibido importantes continxentes de emigrantes son: Uruguai, Porto Rico, México, Estados Unidos e República Dominicana.

Segundo o lugar de Galicia de onde proceden, os emigrantes dirixíanse maioritariamente a un determinado país e dentro deste a determinadas zonas ou cidades, influenciados pola presenza máis ou menos importante de veciños ou achegados anteriormente asentados alí. A modo de exemplo diremos que os veciños do concello de Pontevedra emigraron nun principio a Cuba e

posteriormente a Arxentina e a Uruguai. Venezuela tamén tivo unha importante colonia.

Os galegos non esqueceron as súas raíces e tradicións.
Festa do Apóstolo Santiago en Bos Aires.

Por épocas, o fluxo migratorio pódese sintetizar do seguinte xeito. De 1810 a 1853 conséntase unha forte corrente migratoria moi difícil de cuantificar, xa que o goberno do estado non tiña recoñecido oficialmente este xeito. Así que algúns autores denominan este período como o da **emigración clandestina**. Pero a partir de 1836 comezan a asinarse os primeiros tratados de recoñecemento das novas repúblicas, sendo México a primeira en ser recoñecida este ano e posteriormente serano Uruguai, Chile e Arxentina. En consecuencia, iníciase un auxe da emigración. Fe disto dánolo a aparición dos boletíns oficiais das deputacións de anuncios de saída de barcos cara as novas repúblicas. En decembro de 1836 aparece publicada a saída da Coruña do *General Laborde* con destino a Montevideo, Bos Aires e outros puntos do Mar da Prata. Así sucesivamente irán saíndo barcos, case todos de vela. En 1850, anúnciase a saída desde Carril do bergantín *Juan*, publicitado como vapor de primeira clase. Os primeiros datos relativamente fiables dáos A. Eiras a partir de 1836, estimando que entre esta data e 1860 saíron 93040 galegos. Será a partir de 1853, ó admitir o goberno oficialmente o fenómeno migratorio, cando comeza o que se denominou **emigración legal**. Nesta etapa podemos fixar un período que vai de 1860 ata 1880 que aporta a cifra de 122875 emigrantes. O grande impacto migratorio comezará a partir de 1880 e durará ata 1930. Este espectacular aumento virá favorecido por varios factores, entre os que cabe destacar os seguintes:

- A introducción da navegación a vapor, que reduce considerablemente a duración da viaxe e aumenta a seguridade da mesma.
- As políticas das repúblicas americanas que favorecen a entrada de emigrantes.
- A irrupción de fortes compañías navieiras inglesas, francesas e alemáns no negocio, que promoverán fortes campañas publicitarias como reclamo a fin de que a xente "pique" no engado da emigración.
- A comunicación epistolar dos que xa están alí, que dalgún xeito invita a familiares e amigos a decidirse pola viaxe, e ó mesmo tempo a garantía de sentirse seguros de que van ser recibidos por xente amiga ó chegar ó outro lado do "charco".

Con todos estes factores, milleiros de galegos arriscáronse a cruzar o océano cara a un mundo de esperanza. Comeza o que se coñeceu como a **emigración masiva**, que acadou a cifra de 1488509 emigrantes. Para dar unha idea da enorme "enxurrada", tal como a denomina algún autor,

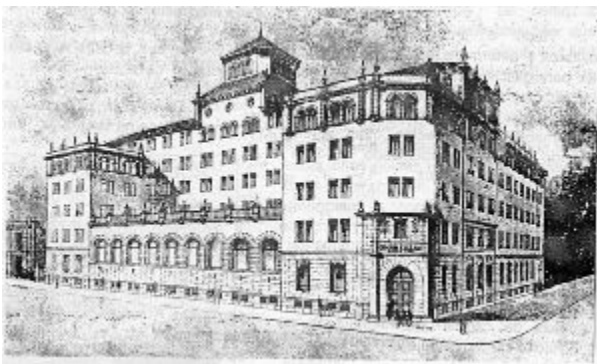
podemos citar que no ano 1912 saíron de Galicia 203542 emigrantes, seguindo de 1913 con 165010 e 1920 con 163465. O feito de que ata 1910 non existan estatísticas fiables fai que todas estas cifras poidan ter importantes lagoas, dado que ningún autor foi quen de determinar a contía das persoas que emigraron clandestinamente.

A partir de 1930 comeza unha forte crise migratoria que durará ata 1946/47, orixinada por:

- A crise económica de 1929 que deixou a moitos países americanos nunha situación precaria.
- A guerra civil española, co seu peche de fronteiras.
- A segunda guerra mundial, que facía moi difícil a travesía do Atlántico, entre outras causas porque as principais compañías navieiras pertencían a países participantes no conflito bélico. Neste período só se contabilizan 62036 emigrados, moitos deles por razóns políticas.

Co fin da segunda guerra mundial e a apertura de fronteiras, comeza un novo período migratorio que durará ata 1970; período que ten un forte repunte dende o seu inicio ata 1960 e durante o cal emigraron 286437 persoas. A partir do ano 60 ata principios do 70 comeza un declive que será xa definitivo e marcará o fin deste éxodo americano. Nesta etapa só se contabilizan 97085 emigrantes.

Se facemos unha aproximación ó total, atopamos que desde 1810 ata 1970 terían saído de Galicia 2146982 galegos/gas, cifra que segundo algúns autores facilmente se vería incrementada se se puidera cuantificar o valor real do fenómeno "clandestino".

Centro galego de Bos Aires. Foi centro cultural e deu protección a moitísimos galegos na Arxentina. Durante a dictadura de Franco foi o centro onde se refuxiaron as figuras máis representativas do galeguismo.

Todo o anteriormente exposto lévanos a determinar qué consecuencias tivo para Galicia a emigración. Facer unha exposición pormenorizada sería tarefa moi difícil, pero si podemos realizar unha aproximación ós aspectos máis xerais facendo un resume polarizado en dous aspectos: a cara e a cruz.

A Cara

- Contribuiu dun xeito fundamental á redención dos foros.
- Melloráronse as economías de moitas familias, pois entraron importantes remesas de cartos que favoreceron a adquisición de terreos e a implantación de negocios.
- Fixo posible o cambio e a introducción de novas formas de cultivo.
- Melloráronse as infraestruturas viarias de Galica, sobre todo as portuarias, sendo os portos da Coruña e Vigo os máis beneficiados.
- Favoreceu o crecemento da banca coa instalación de corresponsalías en moitas vilas.
- Foi factor determinante no movemento agrarista galego. Moitos dos seus líderes estiveron na emigración ou as súas campañas eran sustentadas con fondos aportados polos emigrantes.
- No seo das sociedades galegas en América mantívose viva a chama do galeguismo, cando aquí non era posible a súa manifestación pública.
- Impulsaron a cultura e o ensino en Galicia coa construción de escolas, creación de asociacións culturais, publicación de periódicos,etc.
- Favoreceu, en xeral, un cambio de mentalidade na xente.

A cruz

- Propiciou a perda das persoas máis cualificadas para o traballo.
- Deu lugar a un descenso da poboación, non só polos que marcharon, senón polos fillos que deixaron de nacer.
- Socialmente foi unha lacra que deu lugar á separación de pais e fillos, matrimonios, etc. Así, escoitáronse frases como "fillos sen pai", "terra sen homes" ou "viúvas de vivos".

A xeito de resume final pódese dicir que a emigración só fixo ricos a uns poucos. A grande maioría conformouse con "facer uns cartiños" que lle serviron para solucionar os problemas primordiais e un número considerable nunca voltou e, se o fixo, foi fracasado.

Sen embargo é de salientar que os galegos, ó longo da súa estadía na diáspora, mantiveron viva a lembranza da súa terra, a súa cultura e as súas tradicións, así como a arela do regreso. Fe disto dánolo a enorme cantidade de centros, asociacións, fundacións,etc. que os nosos paisanos fundaron ó longo da xeografía americana. Só na cidade de Bos Aires, onde residían máis de 600000 galegos aló polo 1930 había arredor de trescentos centros ou sociedades galegas. As mostras máis xenuinas deles foron os prestixiosos Centros Galegos de A Habana e de Bos aires, fundados ámbolos dous no século XIX.

Oxalá a historia non se repita, sería un bo sinal.

